

Л. А. Лешчанка
Навук. кір. – Г. М. Ігнацюк, старшы выкладчык

ПРЫЁМЫ МАСТАЦКАГА ПЕРАКЛАДУ ЗВАРОТКАЎ У ТВОРАХ УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА

Дадзены артыкул прысвечаны праблеме перакладу звароктаў з беларускай на англійскую мову. Нормы ўжывання звароктаў у адной культуры могуць значна адрознівацца ад норм іх ужывання ў аналагічных кантэкстах іншай культуры. Таму пераклад дадзенай камунікатыўнай адзінкі з'яўляецца вельмі важнай і складанай задачай. Аўтар дае азначэнне тэрміну «зваротак», апісвае зварот як аб'ект перакладу, аналізуе катэгорыі і прыёмы перакладу звароктаў на англійскую мову, ілюструючы іх прыкладамі з твораў Уладзіміра Караткевіча.

Камунікацыя як тэма даследвання набывае ўсё большае значэнне. Важным фактарам паспяховай камунікацыі з'яўляецца усталяванне, а таксама ўтрыманне кантакту паміж камунікантамі. І, безумоўна, зваротак пры гэтым адыгрывае самую важную ролю. Як заўважае А. В. Кірыліна, «зварот да адрасата, г. зн. прыцягванне яго ўвагі і ўваходжанне з ім у кантакт, – эфектыўны пачатак, які часта вырашае не толькі ход, але і вынік камунікацыі» [1, с. 52].

Сапраўды, зваротак утрымлівае ў сабе інфармацыю аб тым, хто гаворыць, яго стаўленні да адрасата і часта аб мэце камунікацыі. Выдавочна, што для дасягнення мэты камунікацыі трэба звяртаць увагу на выбар формы зваротка.

Удакладнім тэрмін «зваротак». У сучаснай трактоўцы зваротак – «слова ці словазлучэнне, якім прама адначаецца тыя, да каго звернуты сказ, хто, такім чынам, далучаецца да моўнага акта. [2, с. 4]. Зваротак можа служыць для ўсталявання, падтрымання і заканчэння кантакту, называння адрасата маўлення, указання на характар сацыяльных

узаемаадносін камунікантаў, перадачы асабістага стаўлення чалавека, які гаворыць, да свайго адрасата. Зваротак, такім чынам, рэалізуе розныя функцыі. Тут важна адзначыць, што рэалізацыя спалучэння канкрэтных функцый у дадзеным кантэксце і з'яўляецца фактарам, які вызначае выбар формы як у роднай мове, так і пры перакладзе на іншую мову.

Большасць форм звароткаў у зыходнай мове мае фармальны эквівалент у мове перакладу, але наяўнасць фармальнага эквіваленту не заўсёды абазначае функцыянальную эквівалентнасць. Разыходжанне ў функцыянальнасці выкарыстання тых ці іншых форм зваротка ў зыходнай мове і мове перакладу можна абазначыць як асноўную праблему пры перакладзе дадзеных камунікатыўных адзінак.

Як паказаў аналіз, праведзены на матэрыяле твораў Караткевіча [3], [4], у залежнасці ад адносін паміж чалавекам, які гаворыць, і яго суразмоўцам, а таксама ад сітуацыі ў якасці зваротка могуць быць выкарыстаны сямейны статус суразмоўцы, сацыяльны статус, полаявая прыналежнасць, характарыстыка суразмоўцы і іншае.

Безумоўна, фармальны зваротак «пан» ці «пані» сустракаецца найбольш часта. Большасць такіх звароткаў мае структуру «пан + прозвішча», фармальным эквівалентам якога з'яўляецца канструкцыя

«Mr. + прозвішча». Напрыклад, *пан Беларэцкі* – ‘*Mr. Belaretzk’у, пан Дубатоўк* – ‘*Mr. Dubatowk*’ і г. д.

Да намінальнага зваротка «пан» могуць далучацца імёны, што сведчыць аб блізкіх стасунках паміж камунікантамі: *пане Андрэй* – ‘*Mr. Andrei*’.

Розныя варыяцыі слова «пан», такія як «*васпан(е)*», «*пане*» і «*панове*», якія з'яўляюцца рэшткамі форм зніклага клічнага склону (вакатыву), таксама перадаюцца фармальнымі эквівалентамі. Так, зваротак «*васпане*» быў перакладзены як ‘*Honorable Sir*’, *панове* – як ‘*gentlemen*’, *пане Берман* – як ‘*Mr. Berman*’. Трэба адзначыць, што некаторая частка фармальных зваротаў апускаецца, паколькі галоўным вобразам закранае звароткі стандартнай ветлівасці і не скажае функцыянальнай структуры адзінак зыходнай мовы. Напрыклад, *А сведзецялі этава разгавора, шаноўны пане Беларэцкі, у вас ёсць?* перакладчык перадаў як *And you have witnesses, where are they?* У некаторых выпадках *пані* перадаецца фармальным аналагам *mademoiselle*.

Каб выказаць павагу, у нашай культуры ў якасці зваротка часта ўжываецца імя па бацьку і займеннікі 2-й асобы множнага ліку «Вы». Паколькі ў англійскай мове адсутнічае такая з’ява, абсалютна абгрунтаванай падаецца функцыянальная замена зваротка *Надзея Раманаўна* на фармальны эквівалент *miss Nadzeya*.

Трэба адзначыць, што рускамоўны зваротак *судар*, выкарыстаны ў беларускамоўным асяроддзі, выражае больш іронію, чым павагу. Але гэта абсалютна не адлюстроўваецца ў перакладзе, таму англамоўны чытач не атрымлівае правільную карціну

стасункоў паміж героямі. Напрыклад, звароткі *пан* і *судар* перададзены ў англійскім тэксе як *sir*.

Месца прыметніка ў зваротку часам кардынальна змяняе значэнне. Змена месца прыметніка *шаноўная* ў адносінах да назоўніка *пані* цалкам мяняе змест зваротка. *Шаноўная пані* – гэта пані, якую шануюць; а *пані шаноўная* выражае сарказм у адносінах да жанчыны. Напрыклад: *Ён выцягнуў з кішэні яблык і працягнуў старой: – На, пані шаноўная. – He took out an apple and offered it to an old woman. – Highly respected lady, take this.* Перакладчыца захавала іранічнасць выказвання, апусціўшы слова *please*, стандартнае для ветлівай прапановы. Такім чынам, эмацыянае адценне зваротка можа перадавацца іншымі моўнымі сродкамі.

Разгледжаныя прыклады паказваюць, што пры наяўнасці фармальнага эквіваленту адной форме зваротка ў зыходнай мове могуць адпавядаць розныя формы ў мове перакладу.

Наступная катэгорыя звароткаў – звароты па імені – падкрэсліваюць нізкі сацыяльны статус, пагарду да чалавека, да якога звяртаюцца, або блізкія адносіны паміж камунікантамі. Суфікс у складзе зваротка ў беларускай мове мае шырокую функцыянальнасць і перадаецца пры дапамозе мадуляцыі, калькіравання, транскрыпцыі, транслітэрацыі ці апускаецца. Выключна перакладчык прымае рашэнне: захаваць мясцовы каларыт і вымаўленне імён, ці замяніць іх на агульнаеўрапейскі аналаг. Напрыклад, у двух прааналізаваных творах сустраўся аднолькавы зварот *Пятрусь*. У адным выпадку мы бачым транскрыпцыю *Pyatrus*, у другім – замену зразумелым чытачу аналагам *Petrus*. У прааналізаваных творах у большасці выпадкаў суфіксы захоўваюцца, і зварот перадаецца транскрыпцыяй: *Надзея* – *Nadzeyka*, *Наталечка* – *Natalyechka*, *Антон* – *Anton*, але сустракаецца і апушчэнне: *Андрусь* – *Andrei*.

Звароты да людзей па палавой прыналежнасці перадаюцца або дакладным перакладам, або апускаюцца: *малец* – ‘young man’; *бабы* – ‘women’ і г. д.

Яшчэ адна вялікая катэгорыя звароткаў – звароты, што называюць сямейны статус чалавека. Адметнасцю беларускай мовы з’яўляецца больш шырокае ўжыванне такіх звароткаў у дачыненні да

людзей, якія не з’яўляюцца родзічамі, каб падкрэсліць сваё добрае стаўленне да іх. Таму пры перакладзе некаторых звароткаў выкарыстоўваецца мадуляцыя: *донечка* – ‘my dear’; *браце* – ‘my boy’, ‘my friend’; *бацюхна мой* – ‘my dear fellow’ і г. д. Перакладаючы звароткі з памяньшальна-ласкальнымі суфіксамі, аўтары да

назоўнікаў дадаюць прыметнікі, напрыклад: *дзядзечка* – ‘*dear uncle*’; *доня* – ‘*my little daughter*’ і г. д.

Найбольшую цікавасць уяляюць звароткі, якія характарызуюць асобу. Яны ў малой ступені паддаюцца класіфікацыі, выбар эквіваленту галоўным чынам абумоўлены кантэкстам. Асноўным прыёмам перакладу такіх звароткаў з’яўляецца мадуляцыя. Так, зварот *асніды драпежныя* перадаецца як ‘*vipers*’ (гадзюкі), радзімец – як ‘*our own*’, ‘*our dear one*’, лабідуда як ‘*you lout*’ і г. д.

Характэрнай адметнасцю англійскіх звароткаў з’яўляецца наяўнасць уласнага займенніка *you* (‘ты’, ‘Вы’) і прыналежных займеннікаў. Таму перакладчык дадае іх амаль да ўсіх зваротаў пры перакладзе. Так, зваротак *пяшчотная* перадаецца як ‘*my dearest one*’, *матулька* як ‘*mother mine*’, *любая* – як ‘*my beloved*’ і г. д.

Часам некаторыя звароткі для лепшага разумення чытачом графічна выдзяляюцца вялікай літарай, каб падкрэсліць павагу да чалавека. Напрыклад, зваротак *атаман* перадаецца нейтральным словам ‘*Chief*’, але, напісанае з вялікай літары, яно лепей адлюстроўвае адносіны да кіраўніка.

У выпадках, калі заамарфізмы ў беларускай і англійскай мовах супадаюць, яны перакладаюцца дакладным перакладам: *сабакі* – ‘*you dogs*’, *свіння* – ‘*you pig*’, *мядзведзі* – ‘*you bears*’ [5], калі не – прыёмам мадуляцыі: *галубочак ты наш* – ‘*our beloved one*’.

Такім чынам, адрозненні функцыянавання звароткаў у беларускай і англійскай мовах абумоўлены сістэмай, нормай і узусам дадзеных моў. Выбар формы зваротку пры перакладзе напрамую залежыць ад сукупнасці фактараў, сярод якіх немалаважную ролю адыгрываюць функцыі, якія рэалізуюцца звароткам у дадзеным кантэксце. Частотнасць ужывання таго ці іншага прыёму перакладу залежыць ад тыпу звароткаў. Зваротак як важная камунікатыўная адзінка мае спецыфічную функцыянальную структуру, выяўленне і інтэрпрэтацыя якой патрабуюць комплекснага падыходу і неабходныя пры перакладзе дадзеных моўных адзінак.

Спіс літаратуры

1 Кирилина, А. В. Развитие гендерных исследований в лингвистике / А. В. Кирилина // Филологические науки.– 1998.– № 2. – С. 51–58.

2 Велтистова, А. В. Обращение в современном английском языке / А. В. Велтистова: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук / А. В. Велтистова.– М., 1964. – 38 с.

3 Karatkevich, U. King Stakh’s wild Hunt / U. Karatkevich: translated from Byelorussian by Mary Mintz. – Minsk, Unatstva Publishers, 1989. –

271 с. 4 Stories of the native country: Stories by Byelorussian writers.–

Minsk:

Byelarus. –1972. – 269 p.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ